

Ten slotte twee kanttekeningen. De eerste betreft het hier en daar weinig toegankelijke taalgebruik. Met name in het tweede hoofdstuk zijn lengte en constructie van veel zinnen weinig bevorderlijk voor de helderheid van het betoog en de concentratie van de lezer. Een tweede kritische noot betreft de afbakening van de onderzoeksperiode. Waarom 1765 en 1850 als begin- en eindpunt? Het ontbreken van enige toelichting maakt deze afbakening tamelijk arbitrair. Classicisme hield immers niet op te bestaan na 1850. Dat classicisme ondanks verminderde coherentie nog steeds inspireert blijkt onder andere uit de uitspraken van Prins Charles over architectuur. Onlangs nog merkte hij op dat de klassieke architectuur die de Duitse architect Rob Krier in de Helmondse wijk Brandevoort heeft gerealiseerd, Britse architecten tot voorbeeld zou moeten strekken. De discussie die hierna ontstond, bevestigt dat ondanks de voortdurende ontwikkelingen die het classicisme en het denken daarover hebben doorgemaakt, classicisme een duurzaam aspect van ons culturele leven is gebleven en een oneindige bron van inspiratie blijft.

Pauline K.M. van Roosmalen
Technische Universiteit Delft

Remco van Diepen, *Hollanditis. Nederland en het kernwapendebat 1977-1987* (Amsterdam: Bert Bakker, 2004) 504 p. ISBN 9035127404

Begin jaren tachtig was Nederland in de ban van de Bom. De beslissing van de NAVO om 572 nieuwe middellange afstandswapens te plaatsen in Europa, waarvan 48 in Nederland, hield jaren lang de gemoederen bezig. Vierhonderdduizend mensen verstoppen in 1981 de Amsterdamse binnenstad in een protest tegen de kruisvluchtwapens, ten onrechte 'kruisraketten' genoemd. Twee jaar later bracht het Komitee Kruisraketten Nee in Den Haag zelfs 550000 demonstranten op de been – de grootste demonstratie ooit in Nederland gehouden. En begin 1985 tekenden 3,75 miljoen Nederlanders het volkspetitionnement tegen de plaatsing. De Britse historicus Walter Laqueur bedacht een term voor deze ergerlijke Nederlandse weerspanning: *Hollanditis*.

In zijn gelijknamige studie vraagt historicus Remco van Diepen zich af hoe we deze onvoorziene, en eenmalige, bloei van de vredesbeweging moeten verklaren. Hij pakt dit aan op een degelijke, tamelijke conventionele manier: hij beschrijft de strijd om de kruisraketten als een politieke worstelpartij tussen vredesbeweging, het kabinet en de politieke partijen, met het CDA in een sleutelrol.

De voornaamste organisator van het protest was het Interkerkelijk Vredesberaad, het IKV. Het IKV bestond al sinds 1966 maar had nooit veel invloed gekregen, totdat het in 1977 besloot zich op één concreet doel te richten, namelijk de strijd tegen kernwapens. 'Help de kernwapens de wereld uit', zo luidde de briljante slogan, 'om te beginnen uit Nederland'. Zij kreeg direct de wind in de rug: eerst door het door de CPN georganiseerde protest tegen de neutronenbom en daarna door de kruisraketten. Die tegenhouden werd het doel van het IKV. Nederland moest de heilloze spiraal van bewapening doorbreken. Wilde de mensheid niet zichzelf vernietigen, dan diende het 'vijandbeeld' te worden afgebroken en het 'blokken' uitgebannen. Het afwijzen van de kruisraketten zou de eerste stap zijn op weg naar een systeem van 'gedeelde veiligheid', dat de plaats zou innemen van de obscene afschrikkingstrategie.

Hollanditis draait vooral om het succes en het falen van het 1kv. Het succes was aanzienlijk: ze wist van de kruisraketten een politiek uiterst heikele kwestie te maken. De vvd was voor plaatsing, de PvdA ontwikkelde zich tot een geharnaste – Van Diepen zou zeggen: dogmatische – tegenstander en de CDA-fractie was verdeeld. Het falen van de vredesbeweging ligt in het feit dat ze die verdeeldheid van het CDA niet in haar voordeel wist om te buigen. De 1kv-leiding, in het bijzonder haar mediagenieke algemeen secretaris Mient Jan Faber, was wel bereid het onvoorwaardelijke nee tegen de kruisraketten te nuanceren, teneinde het CDA mee te krijgen. De achterban, die juist op de been was gebracht met een even visionaire als onpraktische slogan, stak daar echter een stokje voor. De kruisrakettenkwestie werd zo een onderwerp van bijna perfecte links-rechts polarisatie. Het resultaat was dat de tegenstanders in de CDA-gelederen uiteindelijk eieren voor hun geld kozen en het kabinet na jarenlang uitstellen en enkele Lubberiaanse compromisformuleringen tot plaatsing besloot. Als protestbeweging, zo stelde Faber later vast, was de campagne een groot succes, als politieke presiegroep een mislukking.

Dat is niet helemaal toevallig, zegt Van Diepen, omdat de vredesbeweging voortborduurde op een utopistische stroming in de Nederlandse buitenlandspolitieke traditie die juist gekenmerkt wordt door een afkeer van machtspolitiek. De wensen en verwachtingen van de vredesbeweging waren naar zijn mening in essentie ook onrealistisch en irrationeel, eerder religieus dan politiek van aard. De werking van internationale diplomatie of de logica van de afschrikkingstrategie waren aan de grote meerderheid van de vredesactivisten niet besteed. Zij wilden het kwaad uitdrijven, in de vorm van de kruisraket. De kwalificatie ‘emotioneel’ en zelfs ‘pathetisch’ valt meer dan eens in Van Diepens verhaal. En inderdaad weet hij stugge staaltjes onzin op te diepen. Met name de geschriften van Herman Wigbold en Boebie Brugsma maken achteraf een tamelijk overspannen indruk.

Hollanditis draait dan ook uit op een politieke afrekening met die honderdduizenden demonstranten die volgens Van Diepen slecht geïnformeerd en onrealistisch waren. Wat hem betreft waren de ‘kruisraketten’ koude oorlogs-*business as usual*. Het waren de vredesbeweging en de PvdA die als politieke ondernemers van deze nieuwe wapens een kwestie maakten. Een alternatief hadden zij echter niet, vindt Van Diepen, en consequent waren ze evenmin. Zonder kernwapens zou een oorlog immers met eveneens gruwelijke conventionele wapens worden uitgevochten. Van empathie met de vredesbeweging is in *Hollanditis* weinig te bespeuren.

Dat is de voornaamste zwakheid van dit verder zo lezenswaardige boek. Het politiek oordeel van Van Diepen is overtuigend en verfrissend, maar staat de historische verklaring in de weg. De diepe haat jegens de Bom, die van Diepen glimlachend terzijde schuift, is voor de verklaring van het succes van de vredesbeweging immers cruciaal. De Bom was niet zomaar een onderwerp. De mensheid had al veertig jaar haar knapste koppen en grote sommen geld ingezet om wapens van ongekende vernietigingskracht te maken. Met een modale waterstofbom op een heldere dag kan in één klap de hele Randstad in lichterlaaie worden gezet. De arsenalen van oost en west waren zo omvangrijk dat iedere agglomeratie van enig belang binnen pakweg een uur kon worden verpulverd. De aardbewoners hadden hun planeet veranderd in één grote *boobytrap*.

‘Hoe laat is het? Vijf voor twaalf’, zo luidde een van de slogans meegedragen in Den Haag. Voor *hardnosed* realisten met vertrouwen in de werking van de afschrikkingstrategie was dat politiek onbruikbare pathetiek. Maar wie dat vertrouwen niet had – en de inzet van de gok was tamelijk groot, namelijk het voortbestaan van de mens-

heid – had alle reden om doodsbenauwd te zijn. Als Van Diepen zich meer in die angst had verplaatst was zijn boek nog beter geweest.

Bart van der Boom
Universiteit Leiden

Hans Righart, *De Wereldwijde Jaren Zestig. Groot-Brittannië, Nederland, de Verenigde Staten*. Bezorgd door Paul Luykx en Niek Pas (Utrecht: Instituut Geschiedenis van de Universiteit Utrecht, 2004) 228 p. ISBN 9072131533. Tevens verschenen in: *Utrechtse Historische Cahiers* 24 (2003) 2/3.

Als historicus hield Hans Righart van de weidse vergezichten, in dit opzicht was hij een echte *lumper*. Tussen collega-historici, overwegend *splitters* die liever op de ontwikkelingen op microniveau dan op grote lijnen de nadruk leggen, ligt een dergelijke insteek wat moeilijk. Buitenstaanders hebben minder moeite – zo lijkt het – met Righarts werkwijze. De voorganger van het boek dat centraal staat in deze bespreking, *De eindeloze jaren zestig* (Amsterdam 1995), was zeer succesvol. Als niet-historicus sprak ook mij dat boek van Righart aan. Bij het lezen van dit boek bekruipt echter bij voortdurend de gedachte dat het manuscript nog niet voldoende afgerond was om het uit te brengen. Daar is het voortijdige overlijden van Righart zelf debet aan, maar dat is degenen die het boek bezorgd hebben ook te verwijten.

De ambitie van dit boek is groots: de ‘bovenationale’ ontwikkelingen in het ‘revolutionaire tijdperk’ van de jaren zestig zullen worden verklaard in een ‘systematisch-vergelijkende’ studie. Was de gelijktijdigheid van de nationale, politieke en culturele protestgolven toeval? Leidmotief in het betoog is de spanning tussen de jaren zestig als *postwar history* en als *postwar histories*. Met andere woorden: is er een groot verhaal over deze jaren, of blijven we met de nationale, kleine verhalen zitten? Een ander hoofdthema zijn de generatiesociologische inzichten van Mannheim – bekend ook van Righarts werk uit 1995. Na twee theoretische hoofdstukken, komen in drie hoofdstukken *postwar histories* van Nederland, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten. De geplande geschiedenissen voor Italië, Duitsland en Frankrijk voltooide Righart niet. Bovendien wordt aangenomen (hoofdstuk 2) dat een aantal fenomenen – popmuziek, de Vietnamoorlog, protestgeneratie (*babyboom*), media – zo dominant waren in de betreffende samenlevingen dat een analyse daarvan voldoende verklarende kracht heeft.

Bij grootse ambities voor een onderzoeksproject waarvoor de toegang tot relevant materiaal niet direct beschikbaar is, past gedegen empirisch onderzoek en een helder kader. Het bewijs dat Righart aandraagt voor zijn stelling dat er sprake is van een grote *postwar history* van de Jaren Zestig (in hoofdletters, zie p. 37) is vooral van eclectische aard en moet het hebben van de retorische kracht waarmee het gebracht wordt. Met de vele verwijzingen naar Engelstalige songteksten, Engelse termen in *italics*, en zijdelingse opmerkingen geeft Righart aan *insider* te zijn. Voor velen zal het boek dan ook een feest der herkenning zijn. De inleiding geeft al aan dat ‘veel archiefinstellingen niet bezocht zijn’ (p. 2), maar dat de ‘stapels boeken en artikelen’ die hij doornam ‘duizelingwekkend hoog’ waren. Righarts eigen ontboezeming in voetnoot 1 van hoofdstuk 5 is in dit verband veelzeggend. Righart zegt ‘geen enkele pretentie [te hebben] uitputtend, volledig of zelfs maar representatief te zijn’.